

O'ZBEKISTONDA YER-SUV ISLOHOTI (1925-1929 YILLAR) TARIXSHUNOSLIGINING SOVET DAVRIDA O'RGANILISHI

Quvvataliyev Ubaydulla Begimqulovich

O'zbekiston Milliy Universiteti Tarix fakulteti 1 bosqich magistranti

Qatag'on qurbonlari xotirasi davlat muzeyi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7242262>

Anotatsiya: Ushbu maqola O'zbekiston tarixining eng ziddiyatli davrlaridan biri bo'lmish XX asrning 20 yillaridagi eng muhim siyosiy-iqtisodiy tadbir, Sovet davlatining O'zbekistonda amalga oshirgan yer-suv islohotining ikkinchi bosqichi (1925-1929 yillar) tarixshunosligi masalari tahlil qilingan. Maqola maskur muammo tarixshunosligining sovet davrida o'rganilishi va yoritilishi borasida muallif qarashlarini ifodalaydi.

Kalit so'zlar: Yer-suv islohoti, O'zbekiston SSR, Kommunistik partiya, O'rta Osiyo 1925-1929 yillar, Sovet hukumati, kollektivlashtirish, mulkchilik, agrar siyosati, ilmiy-nazariy qarashlar.

Bugungi kunda yangilanayotgan O'zbekiston oldida, shiddat bilan o'zgarayotgan davrning zamonga mos ravishda, tarix fani oldida ham, har tomonlama mustaqil fikriga ega, yuksak bilimli va vatanparvar avlodni ulg'aytirishni dolzarb masala sifatida qo'ymoqda. Binobarin o'z tarixini, milliy o'zligini qadim an'ana va urfodatlarini bilmagan, uni anglay olmagan xalq tezda o'zining ozodligini, hamda yuz yillar davomida ota-bobolarining mashaqqatli mehnati, chekkan zahmatlari va to'kkan qonlari evaziga qurilgan milliy davlatchiligini va mustaqilligini yo'qotadi. Xalqimiz necha yuz yillar davomida turli tala to'plar va bosqinlar sharoitida ham o'zligini saqlab qoldi. Binobarin, "O'zbek xalqining tarixida qanday murakkab davrlar, og'ir sinovlar bo'lganini barchamiz yaxshi bilamiz [1]"

Shubhasiz bugungi globallashuv jarayonida turli xil yot madaniy, g'oyaviy hurujlarga qarshi kurashda tariximizni chuqur, har tomonlama puxta va holis o'rganish hal qiliuvchi ro'l o'ynaydi [2]. Biroq, bugungi kungacha ham tariximizning butun boshli davrlariga ham nisbatan to'g'ri va holis qarashlar afsuski shakllanmadi, tariximizda sezilarli iz qoldirgan masalalar yetarlicha o'rganilmayotir. Zero davlatimizning mustaqillikni qo'lga kiritganligiga 30 yil vaqt o'tgan bo'lsada, hamon sovet davrida shakllangan tarixga bir tomonlama qarash bazi masalarda davom etmoqda. O'zbekistonning eng muhim va ziddiyatli tarixiy davrlaridan biri bu XX asrning 20 yillari tarixi eng dolzarb va ziddiyatli davrlaridan biridir. Bu davrda sovet hukumati tomonidan O'rta Osiyoda bir qator siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy tadbirlar o'tkazildi. Bulardan eng muhimi avvalo, o'lkadagi millatlar suniy ravishda

bir-biridan hududiy chegaralinish orqali ajratildi hamda O'zbekiston SSR, Qozog'iston SSR, Turkmaniston SSR, Qirg'iziston SSR, Tojikiston ASSR va Qoraqalpog'iston AO lari tashkil etildi. Keyingi bosqichda o'lkadagi mana shu yangi sovet respublikalarida, sovet hukumatining ijtimoiy tayanchini yaratish uchun yer-suv islohoti davom ettirildi.

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan buyon sovet davlatining XX asrning 20 yillari tarixi, uning O'rta Osiyo va Qozog'istondagi yer suv islohoti va jamoalashtirish siyosati bo'yicha bir qator ilmiy ishlar va asarlar e'lon qilindi[3]. Bu tadqiqot ishlarida Yer-suv islohotining iqtisodiy oqibatlari statistic ma'lumotlar, raqamlar asosida berilib, atroflicha tadqiq qilishdi[4]. Sovet hukumatining agrar siyosati O'zbekiston qishloqlarida yuz yillardan beri shakllanib kelgan yerga egalik qilish strukturasi butunlay buzib, mulkchilikning mutlaqo yangi va jahon tarixida misli ko'rilmagan shaklini tadbiq qildi. Yer-suv islohotining ikkinchi bosqichi (1925-1929 yillar) tarixshunosligiga doir ilmiy tadqiqotlar va asarlar ilmiy-nazariy jihatdan ikki (sovet davri va mustaqillik) davriga bolinadi[5]. Bular sovet davrida (1925-1991-yillar) yaratilgan kitoblar va ilmiy tadqiqotlar, ikkinchi davri Mustaqillik yillarida yaratilgan ilmiy ishlar va tadqiqotlar. Sovet davrida yaratilgan ilmiy ishlarning o'zini uch bosqichga[6] yoki ikki bosqichda tadqiq etish bo'yicha qarashlar mavjud.[7] XX asrning 20-yillari 2-yarmida Sovet davlatining O'zbekiston SSRda olib borgan yer-suv islohoti va boshqa ijtimoiy siyosiy tadbirlari haqida siyosati haqida bir qator ilmiy adabiyotlar yaratilgan. Bu asarlarda yer suv islohoti haqida statistik ma'lumotlar va raqamlar yetarli asosida e'lon qilingan[8]. Jumladan "Средняя Азия: экономико-географический очерк Кара-Калпакстана, Киргизстана, Таджикистана, Туркменистана и Узбекистана" asarida umumittifoq nuqtai nazaridan dastlabki ma'lumotlar beriladi[9].

Umuman olganda XX asrning 20 yillari oxiri va 30 yillarida yaratilgan asarlarda O'zbekiston SSRda, xususan O'rta Osiyoda amalga oshirilgan yer suv islohoti sotsializmning kapitalizm ustidan g'alabasi va jahon proletarning Kommunizm sari muhim qadami sifatida baholandi. Vaholanki aynan 30 yillarda SSSRda totalitar rejim qaror topib tobora kuchayib borayotgan edi. O'sha davrda sovet davlatida tarix fanining muayyan voqelikka asoslanishi barham topdirildi. Tarixiy tadqiqotlarda sinfiy yondashuv kuchayib, lenincha dunyoqarashga asoslangan metadalogiyaga amal qilindi. XX asrning 30 yillarida sovet davlatida markisistik mafkura hukmronligi uzil-kesil qaror topdirildi. Aynan ushbu omillar tufayli bu davrdagi asarlar va tadqiqotlarda tadqiqotchining holisligi va o'sha davrdagi voqelikni to'g'ri holda yoritganligi bir muncha shubhaga qo'yilishi kerak.

Ikkinchi jahon urushidan keying ilmiy adabiyotlarda sovet hokimyatining paydo bo'lishi, sovetlarning O'rta Osiyodagi agrar siyosatining ijtimoiy xarakteri va oqibatlari nisbatan kengroq ochib berishga harakat qilingan.[10]

60-70 yillarda qilingan tadqiqotlarda sovet davlatining yer-suv islohoti, qishloqdagi o'zgarishlar, xususan, qishloqda mulkchilikning bekor qilinishi strukturasi rivojlantirish va boshqa ijtimoiy-iqtisodiy masalalari tadqiq qilindi. 60-70-yillardagi muammo tarixshunosligi G'.Rizaev, L.Z.Kunakova, I.Alimov, A.Y. Ibragimov va boshqalar tomonida tahlil qilindi[11]. Farg'ona vodiysi qishloqlarining 1920 yillarning 2 yarmidagi iqtisodiy hayotining ayrim jihatlari bilan mustaqillikdan so'ng R.R.Shamsuddinov tomonidan ancha batafsil o'rganildi[12].

O'zbekistonda ommaviy kollektivlashtirish arafasidagi iqtisodiy-agrar vaziyat, 20-yillarda O'zbekistonda yer qonunchilik faoliyati M.S.Vasikova tomonidan atroflicha ko'rib chiqilgan[13]. 20-yillar voqealarining tarixshunoslik jihatlari va shaxslarning siyosiy portretlari R.Y.Rajapaov asarlarida ochib berilgan. O'zbekiston tarixining 20-yillaridagi murakkab va ziddiyatli davr omillarini ko'p qirrali tahlil qilish asosida yer-suv islohotini o'rganish bosqichining tarixiy tajribasi Kommunistik partiyaning tarix fani oldidagi ulkan senzurasiga qaramay 1960 va 1970 yillarida ancha takomillashdi.

O'zbekistondagi yer-suv islohoti tarixshunosligiga doir ilmiy adabiyotlarning tahlil qilish natijalarini sarhisob qilar ekanmiz, shuni ta'kidlash kerakki, o'tgan o'n yilliklar davomida yer-suv islohoti muammolarini o'rganish uchun ma'lum ilmiy baza yaratilgan, katta miqdordagi faktik materiallar to'plangan va umumlashtirilgan, tadqiqot amaliyoti o'talغان. Mustaqillik yillarida tarixiy tadqiqot syujetlarning bir qator muhim muammolarini shakllantirish va rivojlantirish imkoniyati paydo bo'ldi. Shu bilan birga, shuni ta'kidlash kerakki, yuqorida tilga olingan ilmiy adabiyotlar va undagi kamchiliklar mualliflarning mafkuraviy noaniqligini tufayli kelib chiqqan. Tadqiqotlarni ilmiy asosda ochib berishga urinish partiya senzurasini tomonidan elakdan o'tkazilgan yoki shunchaki chiqarib tashlangan. Oqibatda tadqiqot jarayonlarning rivojlanishi faqat Yer-suv islohotining birinchi yillaridagi asarlarda namoyon bo'ldi. Tarixiy masalalarning eng muhim qismlarda tarixchilar yoki tadqiqotlarni "tugatishardi" yoki boshqa davrga "sakrab o'tishardi"

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda tarix fanida amalga oshirilgan bir qator ilmiy tadqiqotlarda kommunistik mafkuraning asl mohiyati isbotlab berildi. Sho'rolar tomonidan oshirilgan "inqilobiy o'zgarishlar" tahlil qilinishi, sovet totalitar rejimining asl qiyofasi ko'rsatildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev. Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo'shnamajlisidagi nutqi T -: «ЎЗБЕКИСТОН», 2016. 5-bet.

2. Dr Talal Atriss. Globalization and moral values. The seventh international conference on "The Impact of Globalization on Development and Health Care Services in Islamic Countries". 12-15 October 2002, Cairo – Egypt
3. Shamsutdinov R. O`zbekistonda sovetlarning quloqlashtirish siyosati va uning fojiali oqibatlari. T. 2001
4. Ahmedov Dilshodbek Rustambekovich. Sovet hokimiyatining Farg'ona vodiysi qishloq xo'jaligida mulkdorlar qatlamini cheklash siyosati (1917-1929 yillar).
5. Хайдаров Муродилла Махмуталиевич. Ўзбекистонда Совет давлати бошқарув тизимининг шаклланиши, босқичлари ва моҳияти (1917-1941 йй) Ўзбекистон тарихи Тарих фанлари доктори диссертацияси автореферати. Тошкент – 22018. 8-бет.
6. O'sha joyda.
7. Груздинская Виктория Сергеевна Дисциплинарная история историографии в СССР: вторая половина 1940-х – середина 1980-х гг. Специальность 07.00.09 – Историография, источниковедение и методы исторического исследования Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук Омск – 2020. стр. 6
8. Большая российская энциклопедия гл. ред. О. Ю. Шмидт. - Москва : Советская энциклопедия, 1926-1947. стр.377.
9. Алкин, Илиас Саидгиреевич. Средняя Азия: экономико-географический очерк Кара-Калпакстана, Киргизстана, Таджикистана, Туркменистана и Узбекистана / Илиас Алкин. - Москва : Издание Науч.-исслед. ассоц. по изучению нац. и колониальных проблем, 1931. стр.380
10. Ризвев Г. Аграрная политика Советской власти в Узбекистане (1917-1955 гг.). Ташкент, 1967: Кунакова Л.З. Земельно-водная реформа в Узбекистане. 1925-1929 гг. Фрунзе, 1067 Алимов И. Узбекское дехканство на пути к социализму. Ташкент, 1970, Аграрные преобразования в Узбекистане накануне сплошной коллективизации (1925-1929 гг.). Ташкент, 1969 г.
11. Шамситдинов, Равшан Рустамбекович. Советы в проведении земельно-водной реформы в Ферганской области. 1925-1927 гг. : автореферат дис.... кандидата исторических наук : 07.00.02 / Российский ун-т дружбы народов. - Москва, 1993. - 19 с
12. Васинова М. Законодательная деятельность Узбекской ССР, Т., Узбекистан, 1973. Ее же. Законодательство Узбекской ССР и укрепление социалистического правопорядка- в. Т. Узбекистан, 1980 г. и др
13. Раджапова Р.Я. К вопросу о диалектике социалистического, демократического и национального в социальной революции. Ев же Султанбек Ходжанович Ходжанов (1894 1938 биографические очерки. - Т. 1991 г. и др.

